

กุมภ วรคที่เจ็ด

พระราชชาติรสถามว่า “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งหม้อ เป็นไหน?”

พระเถรเจ้าทูลว่า “ขอถวายพระพร หม้อเต็มเปี่ยมแล้วด้วยน้ำยอมไม่ดั่ง ฉนฺได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ถึงแล้วซึ่งบารมีในนิกายเป็นที่มา ในธรรมอันบุคคลพึงบรรลุ ในปริยัติ ในสามัญคุณ ก็ไม่ทำเสีย และเพราะความถึงบารมีในคุณนั้น ก็ไม่ทำมานะ ไม่แสดงความเยอหยิ่ง เป็นผู้มีความอันละแล้ว มีความเยอหยิ่งอันละแล้ว เป็นผู้ตรง ไม่ปากกล้า ไม่อวดตัว ฉนฺนิน. นี้แล ต้องถือเอาองค์ประการหนึ่งแห่งหม้อ.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ตรัสไว้ว่า:-

‘ของใดพร่อง ของนั้นดั่ง, ของใดเต็ม ของนั้นเงียบ, คนพาลเปรียบด้วยหม้อเปล่า บัณทิตตฺตฺจ ห้วงน้ำอันเปี่ยม’ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการแห่งกัลกน้ำ เป็นไหน?”

ธ. “ขอถวายพระพร กัลกน้ำบุคคลดูดีแล้ว ย่อมดูคนน้ำออกฉนฺได, ใจของโยคาวจรผู้ประกอบความเพียร แอบแนบแล้วในโยนิโสณมสิการ ก็ย่อมนำโยคาวจรไป ฉนฺนิน. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่ต้นแห่งกัลกน้ำ.

อนึ่ง กัลกน้ำอันบุคคลดูดีครั้งเดียว ย่อมไม่ดูคนน้ำออก ฉนฺได, ความเลื่อมใสฉนฺได ได้เกิดขึ้นครั้งเดียว โดยนัยว่า ‘พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบยิ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นตรัสดีแล้ว พระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว’ ฉะนี้ โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร. ไม่ควรยังความเลื่อมใส นั้นให้ออกไปเสียจากจิตสันดานอีก; และปริชาญาณฉนฺได เกิดขึ้นแล้วครั้งเดียวโดยนัยว่า ‘รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง’ ฉะนี้ โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร อย่าให้ปริชาญาณนั้น ออกไปเสียจากจิตสันดาน ฉนฺนิน. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งกัลกน้ำ.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ตรัสไว้ว่า:-

‘นรชนผู้ชำระสะอาดแล้วในญาณเครื่องเห็น เป็นผู้เที่ยงแล้วในอริยธรรม เป็นผู้ถือธรรมอันวิเศษ ย่อมไม่หวั่นไหวโดยส่วนมิใช่อันเดียว และนรชนนั้น ย่อมเป็นอย่างนั้นแหละเพราะความเป็นหัวหน้าโดยประการทั้งปวง’ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการแห่งร่มเป็นไหน?”

ธ. “ขอถวายพระพร ร่มกันอยู่บนศิวะ ฉนฺได, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้ไปอยู่บนกระหม่อมแห่งกิเลสทั้งหลายฉนฺนิน. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่แรกแห่งร่ม.

อนึ่ง ร่มเป็นของบำรุงศีรษะ ฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้บำรุงโยนิโสมนสิการ ฉันทิด. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งร่ม.

อนึ่ง ร่มย่อมบำบัดเสียซึ่งลมและแดดและฝน ฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องบำบัดเสียซึ่งลม คือ ความสำคัญ แดด คือ ไฟสามอย่าง และฝน คือ กิเลส ของสมณพราหมณ์เป็นอันมาก ผู้มีความเห็นต่าง ๆ กัน ฉันทิด. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งร่ม.

แม้พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

‘ร่มดีไม่ทะลุประกอบมั่นคง ย่อมห้ามเสียซึ่งลมและแดดและห้าฝน ฉันทิด, แม้พุทธบุตรก็ทรงร่ม คือ ศีล เป็นผู้สะอาด ห้ามเสียซึ่งฝน คือ กิเลส และแดด คือ ไฟสามอย่าง ฉันทิด’ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการแห่งนาเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร นาย่อมถึงพร้อมด้วยเหมือน ฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเหมือน คือ สุจริตและข้อปฏิบัติอันใหญ่ ฉันทิด. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่แรกแห่งนา.

อนึ่ง นาเป็นของถึงพร้อมแล้วด้วยคัน และรักษาน้ำไว้ด้วยคันนั้นยังรักษาดีให้สำเร็จ ฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคันนา คือ ศีลและความละอายบาป ถือเอาสามัญผลทั้งสี่ ฉันทิด. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งนา.

อนึ่ง นาเป็นของถึงพร้อมด้วยความเจริญงาม ยังความยินดีให้เกิดแก่ชาวนา, พืชที่เขาหว่านเมื่อน้อย ก็มีผลมาก ที่เขาหว่านมาก ก็ยังมีผลมากกว่านั้น ฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ให้ผลอันไพบูลย์แก่ทายกทั้งหลาย ยังความยินดีให้เกิดแก่ทายกทั้งหลาย, ทานที่เขาให้น้อยก็มีผลมาก ที่เขาให้มากก็ยังมีผลมากกว่านั้น ฉันทิด. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งนา.

แม้พระอุบาลีเถระผู้วินัยธร ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

‘ภิกษุพึงเป็นผู้เปรียบด้วยนา มีความหมั่นและให้ผลไพบูลย์; ผู้ใดให้ผลอันไพบูลย์ ผู้นั้นชื่อว่า เป็นอุจนานันต’ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการแห่งยาเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร กิมีชาติทั้งหลาย ย่อมไม่ตั้งอยู่พร้อมในยาฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องไม่ให้กิเลสตั้งอยู่พร้อมในใจ ฉันทิด. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่หนึ่งแห่งยา.

อนึ่ง ยาย่อมกำจัดเสียซึ่งพิษ ที่สัตว์กัด ที่ถูกต้อง ที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ชิมทั้งปวง ฉันทิด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องกำจัดเสียซึ่งพิษ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิทั้งปวง ฉันทิด. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งยา.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ตรัสพุทธพจน์นี้ไว้ว่า:-

‘ผู้ประกอบความเพียร ใครเพื่อจะเห็นซึ่งเนื้อความตามเป็นจริงแห่งสังขารทั้งหลาย พึงเป็น
ประหนึ่งว่ายา เพราะยังพิษคือกิเลสให้พินาศ. ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการแห่งโกชนะ เป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร โโกชนะเป็นเครื่องอุปถัมภ์แห่งสัตว์ทั้งปวงฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบ
ความเพียร ก็ต้องเป็นผู้อุปถัมภ์รรคาแห่งสัตว์ทั้งปวง ฉะนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่หนึ่งแห่งโกชนะ.

อนึ่ง โโกชนะยังกำลังของสัตว์ให้เจริญ ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเจริญด้วย
กำไร คือ บุญ ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งโกชนะ.

อนึ่ง โโกชนะเป็นของที่สัตว์ทั้งปวงปรารถนา ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้
อันโลกทั้งปวงปรารถนา ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งโกชนะ.

แม้พระโมฆราชเถระ ก็ได้ภาสิตคำนี้ได้ว่า:-

‘ผู้ประกอบความเพียร พึงเป็นผู้อันโลกทั้งปวงปรารถนาด้วยความสำรวม ความกำหนด ศีล
ข้อปฏิบัติ’ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สี่ประการแห่งคนแผลงศร เป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร คนแผลงศรเมื่อจะแผลงศร ตั้งไว้ซึ่งเท้าทั้งสองให้มั่นที่แผ่นดิน, กระทำเอา
ทั้งสองไม่ให้มีความเป็นของวิกล, ตั้งไว้ซึ่งสายแห่งศร ณ ที่ต่อ คือ สะเอว, กระทำการให้แข็งซึ่ง ยกมือ
ทั้งสองขึ้นยังที่แห่งที่ต่อ, บีบเข้าซึ่งกำมือ, กระทำนิ้วทั้งหลายมิให้มีระหว่าง, ประคองคอไว้ หลีวตาทั้ง
สองและหุบปาก, เล็งให้ตรงที่หมาย, ยังความยินดีให้เกิดขึ้นว่า ‘เราจักยิง’ ฉะนี้ ฉนใด, โยคาวจรผู้
ประกอบความเพียร ก็ต้องตั้งไว้ซึ่งเท้าทั้งสอง คือ วิริยะ ณ แผ่นดิน คือ ศีล, กระทำความอดกลั้นและ
ความเสงี่ยม ให้เป็นของไม่วิกล, ตั้งจิตไว้ในความสำรวม, นำตนเข้าไปในความระวังและความกำหนด
บีบซึ่งความสยบด้วยความอิจจาเข้า, กระทำจิตในโยนิโสมนสิการมิให้มีระหว่าง, ประคองไว้ซึ่งความ
เพียร, ปิดทวารทั้งหกเสีย, เข้าไปตั้งไว้ซึ่งสติ, ยังความยินดีให้เกิดขึ้นว่า ‘เราจักยิงกิเลสทั้งหลายด้วยศร
คือ ปรีชาญาณ’ ฉะนี้ ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์สี่ประการแห่งคนแผลงศร.”

อนึ่ง คนแผลงศรย่อมรักษาซึ่งไม่ตะเกียบ เพื่ออันดัดลูกศรซึ่งคดโกงไม่ตรงให้ตรง ฉนใด,
โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องรักษาไว้ซึ่งตะเกียบ คือ สติเป็นที่ตั้งไว้ทั่วกายนี้ เมื่ออันดัดจิตอัน
คดโกงไม่ตรงให้ตรง ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งคนแผลงศร.

อนึ่ง คนแผลงศร ย่อมยิงไปเป้า ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องยิงเข้าไปในกายนี้
คือ ยิงเข้าไปโดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา โดยความเป็นโรค
โดยความเป็นดังหัวผี โดยความเป็นดังลูกศร โดยความเป็นเครื่องลำบาก โดยความเป็นความป่วยเจ็บ
โดยความเป็นสิ่งอื่น โดยความเป็นของทรุดโทรม โดยความเป็นเหตุร้าย โดยความเป็นอุปัทวะ โดย

ความเป็นภัย โดยความเป็นของขัดข้อง โดยความเป็นของหวั่นไหว โดยความเป็นของเปื่อยพัง โดยความเป็นของไม่ยั่งยืน โดยความเป็นของหาที่ป้องกันไม่ได้ โดยความเป็นของไม่มีที่หลีกเลี่ยง โดยความเป็นของไม่มีวัตถุประสงค์ที่พึง โดยความเป็นของไม่มีบุคคลเป็นที่พึ่ง โดยความเป็นของว่าง โดยความเป็นของสูญ โดยความเป็นโทษเป็นไป ดังมนุษย์อันบุคคลพึงกรุณา โดยความเป็นของไม่มีแก่นสาร โดยความเป็นรากเหง้าแห่งเครื่องลำบาก โดยความเป็นดังคนฆ่า โดยความเป็นของเป็นไปกับด้วยอาสวะ โดยความเป็นของที่ปัจจัยปรุงแต่ง โดยความเป็นของมีความเกิดเป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีความแก่เป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีเจ็บไข้เป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีความตายเป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีความแหว่งเป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีความรำพันเพื่อด้วยวาจาเป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีความคับใจเป็นธรรมดา โดยความเป็นของมีเครื่องเศร้าหมองพร้อมเป็นธรรมดา, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ต้องยิงเข้าไปในกายนี้ อย่างนี้ ฉะนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งคนแฝงศร.

อนึ่ง คนแฝงศร ย่อมหัดยิงทุกเวลาเย็นเช้า ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องหัดยิงเข้าไปในอารมณ์ทุกเวลาเย็นเช้า ฉนนัน. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สี่แห่งคนแฝงศร.

แม้พระสารีบุตรเถระผู้ธรรมเสนาบดี ก็ได้กล่าวคำนี้ไว้ว่า:-

‘ธรรมดาคนแฝงศร ย่อมหัดยิงทุกเวลาเย็นเช้า เมื่อไม่ทอดทิ้งซึ่งการหัดยิง ย่อมได้รางวัลและบำเหน็จเครื่องยินดี ฉนใด; พุทธบุตรก็กระทำซึ่งอันยิงเข้าไปในกาย เมื่อไม่ทอดทิ้งซึ่งอันเข้าไปยิงในกาย ย่อมบรรลुพระอรหัต ฉนนัน’ ดังนี้.”

(หมดฉบับนิทเทศแห่งบทมาติกาเพียงนี้ ไม่มีนิทเทศจนหมดบทมาติกาที่ตั้งไว้ฉนนัน, ต่อนี้ดำเนินความตามเรื่องเป็นลำดับไปจนจบ)

มิลินทปัญหา ซึ่งมาในคัมภีร์นี้สองร้อยหกสิบสองปัญหา เป็นไปในกัณฑ์หกกัณฑ์ ประดับด้วยวรรคยี่สิบวรรค. ก็แต่มิลินทปัญหาที่ยังไม่มาในคัมภีร์นี้อีกสี่สิบสองปัญหา รวมทั้งที่มาทั้งที่ไม่มาด้วยกันทั้งหมดเป็นสามร้อยกับสี่ปัญหา ถึงซึ่งอันนับว่า มิลินทปัญหาทั้งสิ้นด้วยประการฉะนี้.